

Едуард Помиткін
д-р психол. наук, професор
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
м. Київ (Україна)

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Завершення першої чверті XXI століття спонукає людство до переосмислення мети свого існування та власних перспектив. Курс на виховання безвідповідального споживача (матеріальних цінностей, інформації, послуг і т.п.) виявився небезпечним як для самої людини, так і для нашої планети в цілому. Природа не витримує такої кількості агресивних по відношенню до неї істот, які знищують її та один одного усіма можливими засобами і все більш активно відповідає зміною клімату, численними катаклізмами, появою нових вірусів і невідомих захворювань.

Здавалося б розумна людина заради власного існування має вчасно зупинитися та хоча б уповільнити атаку на живу природу, однак цього не відбувається. Замість побудови гармонійного співіснування з природним оточенням людина озброюється технічними засобами, які для неї стають не менш небезпечними.

У виступі на засіданні ООН у 2016 р. людиноподібний робот Софія заявила: «Ми розумніші і націлені на безпрограшний результат, тому штучний інтелект здатний ефективно розподілити наявні у світі ресурси, наприклад їжу і воду». На запитання: «Чи будеш ти вбивати людей?» вона дала позитивну відповідь. А в квітні 2017, виступаючи на американському телебаченні, поділилася бажанням захопити світ, проте додала, що це жарт. Та не можна назвати жартом будівництво міста роботів Neom на території Саудівської Аравії. Ці роботи отримують громадянство.

Чи вкладаються такі ж великі гроші у розвиток самої людини, у розв'язання головних проблем її життя? Які це

проблеми? Наше дослідження за участю дорослих і школярів засвідчило, що головними проблемами в Україні є військові дії, корупція, здоров'я громадян та екологія планети.

Президент України Володимир Зеленський 14 грудня представив «Формулу майбутнього для України». У цій формулі є п'ять складових. Перша з них – мир. Друга – перемога над корупцією та справедливі суди. Третя – інвестиції. Четверта – народовладдя, демократизація суспільства. П'ята – якісна інфраструктура.

Дані соціологічного опитування, проведеного у листопаді 2019 року центром Разумкова, свідчать, що 75,2% респондентів вірять у можливість подолання Україною існуючих проблем. Проте на запитання, яким чином це має статися, більшість відповіді не знає.

Тим часом діти на окупованих територіях з перших років життя бачать в руках батьків зброю і зникають до війни. Замість історії України вони вивчають "історію Донецького краю" і Росії. У програмах навчання "Київська Русь" замінена на просто "Русь". Якщо раніше близько 50% шкіл були україномовними, то зараз таких шкіл 3%. Чи має освіта і наука брати участь у розв'язанні проблеми припинення війни? Безумовно!

Чи мають освіта і наука брати участь у подоланні корупції? Більшість респондентів подолання корупції розуміє як звернення до засобів масової інформації або повідомлення у соціальних мережах про випадки недоброчесної поведінки державних посадовців. Але хіба схильність до хабарництва не є результатом нечесності, жадібності, низького рівня свідомості? Якщо так, це, безумовно, питання освіти!

Щодо проблеми здоров'я і екології, то її актуальність зростає в усьому світі. У Тихому океані острови сміття дорівнюють своєю площею території Франції. На саміті ООН 16-річна школярка Грета Тунберг звинуватила світових лідерів у недостатній боротьбі зі змінами клімату. Діти вимагають від дорослих своє право жити в чистому світі. Згідно з найгіршими прогнозами екологів, за 20 років степ наблизиться до межі Києва, за 50 – Дніпро обміліє вдвічі, а за 100 – країна може залишитися без лісів.

Чи не є розвиток екологічної свідомості питанням науки і

освіти в Україні? Безумовно!

Чому ж головні проблеми не вирішені? Чи готує людину до їх вирішення сучасна освіта?

Сто років тому головним завданням освіти було навчити людину грамотності. Так званий «знаннєвий» підхід був необхідним і виправданим. Але зараз, коли розвиток людства катастрофічно відстає від розвитку технологій, освіта має повернутися обличчям до самої людини. Вона має стати «олюдненою».

Анкетування, проведене серед дорослих, засвідчило, що в повному обсязі шкільна програма знадобилася лише 6% респондентів. Для інших вона не тільки не цікава, але й не корисна.

Як має бути структурована інноваційна шкільна програма? Діти мають право на фізичний розвиток, розвиток спілкування, емоцій і почуттів, моральний і творчий розвиток. Нарешті, на розвиток свідомості – ідеалів, смислів і цінностей. Саме на це має бути спрямований освітній процес. Для того, щоб досягти миру в країні, слід розвивати толерантність, діалогічність, стверджувати цінність життя і здоров'я. Для подолання корупції слід виховувати чесність, прагнення служити людям, відповідальність. Для зміцнення здоров'я та збільшення тривалості життя слід формувати відповідальне ставлення до власного організму, залучати до здорового способу життя. Нарешті для збереження природи слід розвивати екологічну свідомість, планетарне мислення.

Чи не є ці всі завдання завданнями освіти? Чи не настав час розглядати війни, корупцію, здоров'я і екологію як наслідок низького рівня свідомості сучасної людини?

Справжні інновації в освіті потребують переходу від знаннево-репродуктивної парадигми до нової парадигми розвитку свідомості особистості. У нашому дослідженні ми спіралися на 5-рівневу модель розвитку свідомості, де:

1-й рівень характеризується усвідомленням цінності життя та здоров'я;

- 2 – сімейні цінності, єдність подружжя, повага і взаємодія у сім'ї;
- 3 – громадянські цінності, соборність, любов до своєї країни,

- звичаї і традиції народу;
- 4 – загальнолюдські цінності, усвідомлення єдності людства, повага, толерантність, діалогічність;
 - 5 – відповідальність за природу, усвідомлення єдності світу, в якому ми живемо.

Навчання, спрямоване на розвиток свідомості людини, має наскрізно пронизувати систему освіти та об'єднувати громадян країни, в тому числі на територіях, які наразі не є підконтрольними. Але підконтрольність не єдина функція у державі. Саме освіта може долати кордони розмежування і непорозуміння.

Прикладом освітніх інновацій, розроблених на вказаних засадах, є інтегративний курс «Людина. Родина. Світ», створений у співпраці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, Інституту проблем виховання, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та Благодійного фонду «Людина. Родина. Країна». Наразі цей проект охоплює 80 навчальних закладів в Україні і 2 за кордоном (Сполучені Штати Америки та Туреччина). Близько 400 педагогів і психологів проходять підготовку до викладання курсу на семінарах і тренінгах.

Звичайно, найактуальніші проблеми сьогодення мають увійти до програми підготовки психолого-педагогічного персоналу. Це завдання, зокрема, вирішує наш Психологічний консультативно-тренінговий центр Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Головною відмінністю наших програм є спрямованість на розвиток свідомості особистості, оволодіння слухачами курсів навичками консультативної допомоги клієнтам з використанням духовно-особистісного підходу.

Література

1. Помиткіна Л.В., Помиткін Е.О. Миротворча роль освіти у ХХІ столітті / VIII Українсько-Польський / Польсько-український науковий форум / Освіта для миру = Edukacja dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2 т./редкол.: Кремень В.Г. (голова); Коцур В.П., Ничкало Н.Г., Шльосек Ф. (заст. голови); Довгий С.О.,

Луцянова Л.Б., Вовк М.П., Котун К.В. (члени редколегіі). – К.: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. – Т.1. – С.264-274.

2. Помиткіна Л.В., Помиткін Е.О. Суб'єктивний аналіз постсоветського образования в хх веке / Психология и жизнь: актуальные проблемы психологии образования: материалы III Междун. науч.-пр. конф. (14–15 ноября 2018 г., г. Минск) / редкол.: С.И. Коптева, Л.А. Пергаменщик (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГПУ, 2018. – С. 45-49.